

Γενικές Οδηγίες για την Εκπόνηση, Σύνταξη και Συγγραφή του Κειμένου της Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας

1. Σκοπός και Σημασία της Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας

Η μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία είναι επιστημονική μονογραφία η οποία οφείλει να εμπεριέχει στοιχεία πρωτοτυπίας σε γνωστικά πεδία σχετικά με το Π.Μ.Σ. είτε μέσω της δημιουργίας νέας γνώσης, είτε μέσω της άσκησης αυτόνομης κριτικής σκέψης, είτε, τέλος, μέσω συνδυασμού των παραπάνω. Προσφέρει τη δυνατότητα να κριθεί αλλά και να κατευθυνθεί η ερευνητική ικανότητα του μεταπτυχιακού φοιτητή. Άρα, ο βασικός στόχος της εκπόνησής της είναι να αποδείξει τις ικανότητές του μεταπτυχιακού φοιτητή και από τις δύο αυτές απόψεις.

2. Επιμέρους Στόχοι της Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας

Επιμέρους στόχοι στους οποίους είναι δυνατόν να αποβλέπει μια τέτοια ερευνητική εργασία συμπεριλαμβάνουν:

- Επισκόπηση και κριτική ανάλυση υφιστάμενης γνώσης.
- Περιγραφή, ανάλυση και ερμηνεία κάποιου φαινομένου ή θέματος.
- Δημιουργία νέων θεωρητικών και μεθοδολογικών προσεγγίσεων, τεχνικών, εργαλείων ή άλλων καινοτομιών στη διερευνούμενη επιστημονική περιοχή.

Η μεταπτυχιακή εργασία στοχεύει στο να αναπτυχθούν από τον μεταπτυχιακό φοιτητή δόκιμες επιστημονικές πρωτοβουλίες σε ένα συγκεκριμένο πεδίο γνώσης απ' αυτά που προσφέρονται στο Π.Μ.Σ. του Τμήματος. Αποτρέπεται η μηχανιστική εφαρμογή γνώσεων και ενθαρρύνεται η κριτική θεώρηση και ανάλογη προσαρμογή τους από πλευράς μεταπτυχιακού φοιτητή.

3. Κύρια Τμήματα της Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας

Ως επιστημονικό πόνημα, η μεταπτυχιακή εργασία δεν επιδιώκει να τέρψει και να ψυχαγωγήσει τον αναγνώστη, ούτε να εντυπωσιάσει με τον πλούτο των γλωσσικών, εκφραστικών ή συντακτικών μέσων που χρησιμοποιεί, αλλά να μεταβιβάσει συγκεκριμένες γνώσεις, ιδέες ή απόψεις με σαφήνεια, ακρίβεια, λογική ακολουθία και συνοχή, επιστημονική τεκμηρίωση, καθώς και λιτότητα και οικονομία στη γλωσσική έκφραση. Για το σκοπό αυτό, συνιστάται μια μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία να περιλαμβάνει τα εξής γενικά τμήματα:

- α) *Εισαγωγή*: ιστορικό επιλογής του συγκεκριμένου θέματος, τοποθέτησή του στον ευρύτερο επιστημονικό κλάδο, πρωτοτυπία και χρησιμότητα της έρευνας και διατύπωση του σκοπού της (πλαίσιο και αντικείμενο της εργασίας, βασικά ερωτήματα και υποθέσεις εργασίας, διάρθρωση της εργασίας).
- β) *Επισκόπηση της σχετικής με το θέμα βιβλιογραφίας*: Κριτική επισκόπηση του βασικού βιβλιογραφικού υπόβαθρου του θέματος της εργασίας.
- γ) *Μεθοδολογία*: οργάνωση έρευνας, περιγραφή μεθοδολογικής προσέγγισης, περιγραφή συλλογής και τεχνικών επεξεργασίας πρωτογενών ή/και δευτερογενών στοιχείων.
- δ) *Ανάλυση του Θέματος*: παρουσίαση και οργάνωση των ευρημάτων της μεταπτυχιακής εργασίας, ανάλυση και ερμηνεία των αποτελεσμάτων της.
- ε) *Συμπεράσματα*: παράθεση συμπερασμάτων, συζήτησή τους στο ευρύτερο θεωρητικό και

γεωγραφικό πλαίσιο της εργασίας, και ζητήματα που προκύπτουν για μελλοντική έρευνα.

4. Μέγεθος Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας

Το μέγεθος της μεταπτυχιακής εργασίας εναπόκειται στην κρίση του φοιτητή και σχετίζεται με τις απαιτήσεις και τις ιδιαιτερότητες του θέματος. Αξιολογείται περισσότερο η επιστημονική πληρότητα της εργασίας παρά το μέγεθός της καθεαυτό. Ενδείκνυται ένα μέγεθος από 50 μέχρι 150 σελίδες, συμπεριλαμβανομένων των τυχόν παραρτημάτων, της βιβλιογραφίας, των πινάκων και διαγραμμάτων κλπ, χωρίς τα όρια αυτά να είναι περιοριστικά.

5. Παρουσίαση Κειμένου

Η μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία πρέπει να παραδίδεται γραμμένη με Η/Υ και εκτυπωμένη στη μια πλευρά της σελίδας, σε καλής ποιότητας λευκό χαρτί μεγέθους Α4, με ικανά περιθώρια σε όλες τις πλευρές και με διάστιχο κυρίως κειμένου 1,5 ενώ των υποσημειώσεων (ή των σημειώσεων τέλους) μονό. Για τις υποσημειώσεις (ή σημειώσεις τέλους) συνιστάται η χρησιμοποίηση της ίδιας γραμματοσειράς αλλά μικρότερου μεγέθους χαρακτήρων από ότι στο κυρίως κείμενο. Για τους τίτλους κεφαλαίων, υποκεφαλαίων και εδαφίων μπορεί να χρησιμοποιείται διαφορετική γραμματοσειρά από αυτή του κυρίως κειμένου. Γενικά, καλό είναι να αποφεύγεται η χρήση πολλών διαφορετικών γραμματοσειρών μέσα στο κείμενο καθώς και διακοσμητικών στοιχείων, πλαισίων, σκιάσεων, κλπ που αποσκοπούν στη δημιουργία αισθητικού αποτελέσματος αλλά που παράλληλα αποσπούν την προσοχή από το περιεχόμενο της εργασίας που είναι σε τελική ανάλυση το ζητούμενο. Γενικά, η μορφή της εργασίας πρέπει να είναι λιτή. Στην τελική μορφή της, η διπλωματική κατατίθεται βιβλιοδετημένη σε ενιαίο τόμο.

Σε περίπτωση που η μεταπτυχιακή εργασία συνοδεύεται από μεγάλους χάρτες ή άλλο εποπτικό υλικό μεγαλύτερο από μέγεθος Α3 (διαγράμματα, σχέδια και σκαριφήματα, φωτογραφίες κλπ), αυτό υποβάλλεται σε ξεχωριστό ντοσιέ μαζί με τον κύριο τόμο της εργασίας.

6. Σελίδα Τίτλου της Μεταπτυχιακής Εργασίας

Στο εξώφυλλο/σελίδα τίτλου της εργασίας πρέπει να περιέχονται κατά σειρά εκ των άνω προς τα κάτω:

- Ο λογότυπος του Πανεπιστημίου Αιγαίου, της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών και του Τμήματος Γεωγραφίας
- Ο τίτλος του Π.Μ.Σ. «Ανθρωπογεωγραφία, Ανάπτυξη και Σχεδιασμός του Χώρου»
- Ο τίτλος της μεταπτυχιακής εργασίας (ο τίτλος δεν πρέπει να περιέχει συντομογραφίες, μαθηματικούς τύπους, σύμβολα ή άλλους μη συμβατικούς χαρακτήρες).
- Το ονοματεπώνυμο του μεταπτυχιακού φοιτητή
- Το όνομα του επιβλέποντα καθώς και τα ονόματα των μελών της συμβουλευτικής επιτροπής
- Ο χρόνος κατάθεσής της

7. Ζητήματα Copyright

Το άτομο το οποίο εκπονεί την μεταπτυχιακή εργασία φέρει ολόκληρη την ευθύνη

προσδιορισμού της δίκαιης χρήσης του υλικού που χρησιμοποίησε, η οποία ορίζεται στην βάση των εξής παραγόντων: του σκοπού και χαρακτήρα της χρήσης (εμπορικός, μη κερδοσκοπικός ή εκπαιδευτικός), της φύσης του υλικού που χρησιμοποιεί (τμήμα του κειμένου, πίνακες, εικόνες ή χάρτες), του ποσοστού και της σημαντικότητας του τμήματος που χρησιμοποιεί σε σχέση με το όλο κείμενο υπό copyright, και των πιθανών συνεπειών της χρήσης αυτής στην αγορά ή στη γενικότερη αξία του υπό copyright κειμένου.

8. Διάρθρωση Κύριων Τμημάτων της Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας

Η μεταπτυχιακή εργασία πρέπει να είναι διαρθρωμένη κατά τα πρότυπα των επιστημονικών μονογραφιών και μελετών. Πιο συγκεκριμένα, περιλαμβάνονται με την παρακάτω σειρά:

- Πρόλογος - ευχαριστίες
- Αφιέρωση (εάν υπάρχει)
- Πίνακας περιεχομένων
- Κατάλογος πινάκων, διαγραμμάτων/σχημάτων, χαρτών και/ή άλλων εποπτικών μέσων (πχ φωτογραφιών)
- Περίληψη στα Ελληνικά (1 σελίδα)
- Περίληψη στην αγγλική (1 σελίδα)
- Εισαγωγή
- Κυρίως κείμενο (κατανομή κατά κεφάλαια, υποκεφάλαια και εδάφια)
- Συμπεράσματα
- Παραρτήματα (εάν υπάρχουν)
- Βιβλιογραφία

Στον *πρόλογο* γίνεται σύντομη αναφορά στη διαδικασία εκπόνησης της εργασίας και αποδίδονται ευχαριστίες προς όλους όσους συνέβαλλαν με οιονδήποτε τρόπο στην υλοποίησή της. Ιδιαίτερες ευχαριστίες πρέπει να αποδίδονται στον επιβλέποντα καθηγητή και στα λοιπά μέλη της τριμελούς επιτροπής, καθώς και σε άτομα ή φορείς που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην υλοποίηση της μεταπτυχιακής έρευνας.

Η *περίληψη* αποτελεί μια σαφή και σύντομη περιγραφή του περιεχομένου, της μεθόδου και των συμπερασμάτων της μεταπτυχιακής εργασίας σε μια (1) σελίδα. Η περίληψη γράφεται τόσο στα ελληνικά, όσο και στα αγγλικά.

Στην *εισαγωγή* παρουσιάζονται αναλυτικά: (α) Το αντικείμενο, οι στόχοι και η σκοπιμότητα της συγκεκριμένης μεταπτυχιακής εργασίας. Ειδικότερα, γίνεται αναφορά στον προβληματισμό που οδήγησε στην επιλογή του συγκεκριμένου θέματος, στους επιμέρους στόχους και τα ερευνητικά ερωτήματα, ή υποθέσεις εργασίας προς έλεγχο και διερεύνηση, καθώς και στην αιτιολόγηση της επιστημονικής (θεωρητικής ή/και εφαρμοσμένης) σκοπιμότητας της εργασίας. (β) Η μεθοδολογία προσέγγισης του αντικείμενου της διατριβής καθώς και οι τεχνικές συλλογής, επεξεργασίας και ανάλυσης των στοιχείων. (γ) Η διάρθρωση της εργασίας με σύντομη περιγραφή του περιεχομένου κάθε κεφαλαίου.

Το κυρίως κείμενο χωρίζεται σε αριθμημένα κεφάλαια, κάθε ένα από τα οποία αντιστοιχεί σε μια συγκεκριμένη αυτοτελή ενότητα και τα οποία ακολουθούν μεταξύ τους μια λογική αλληλουχία στην ροή της εργασίας. Τα κεφάλαια είναι σκόπιμο να χωρίζονται σε υποκεφάλαια και εδάφια αριθμημένα κατά το δεκαδικό σύστημα αρίθμησης (π.χ. 3, 3.1, 3.1.1). Στα κεφάλαια περιλαμβάνεται το κυρίως τμήμα της εργασίας. Οι αναφορές στη βιβλιογραφία πρέπει να γίνονται απευθείας μέσα στο κείμενο με το λεγόμενο «σύστημα Harvard» (βλ. παρακάτω), ενώ η πλήρης αναφορά στην κάθε πηγή γίνεται στο τέλος της εργασίας, στη βιβλιογραφία. Δευτερεύοντα ή συμπληρωματικά στοιχεία, σχόλια, διευκρινήσεις κλπ παρατίθενται σε αριθμημένες υποσημειώσεις στο κάτω μέρος της ίδιας

σελίδας (footnotes), ή σε αριθμημένες σημειώσεις στο τέλος του σχετικού κεφαλαίου (endnotes).

Στα *συμπεράσματα* περιλαμβάνεται σύνθεση και συζήτηση των κυρίων ευρημάτων της εργασίας τοποθετημένων στα γεωγραφικά συμφραζόμενα του θέματος καθώς και στο ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο αυτά εντάσσονται. Όπως είναι ευνόητο, στο τμήμα αυτό δεν εισάγονται και δεν θίγονται νέα ζητήματα, παρά μόνο εκείνα τα οποία έχουν ήδη αναλυθεί στα επιμέρους κεφάλαια της εργασίας. Όπως και η εισαγωγή, το κεφάλαιο των συμπερασμάτων δεν πρέπει να είναι ιδιαίτερα εκτεταμένο, αλλά συνοπτικό και να δίνει με σαφήνεια τα βασικά ευρήματα της εργασίας σε σύνδεση με τα ερωτήματα ή τα προβλήματα προς διερεύνηση που έχουν τεθεί στην εισαγωγή της εργασίας. Επίσης επισημαίνονται αντικειμενικές δυσκολίες που τυχόν προέκυψαν κατά την εκπόνηση της μεταπτυχιακής εργασίας, προτείνονται κατευθύνσεις για μελλοντική έρευνα και παρατίθενται τελικές κριτικές απόψεις και συμπεράσματα του συγγραφέα.

Σε *παραρτήματα* γενικά εισάγονται διάφορα στοιχεία βοηθητικής ή συμπληρωματικής σημασίας σε σχέση με καθεαυτή τη μεταπτυχιακή εργασία (πχ ερωτηματολόγια, στατιστικές σειρές, πίνακες, διαγράμματα, χάρτες κλπ που δεν μπόρεσαν να ενταχθούν στο κυρίως κείμενο, αποδελτιωμένα αρχεία, κλπ). Η σύνταξη και παράθεσή τους γενικά ακολουθεί όλες τις παραπάνω προδιαγραφές που αφορούν στην σύνταξη του κειμένου της μεταπτυχιακής εργασίας, ως αναπόσπαστο τμήμα αυτής, συμπεριλαμβανόμενης και της αρίθμησης, η οποία συνεχίζεται στα παραρτήματα απευθείας από το κυρίως κείμενο της εργασίας.

Στη *βιβλιογραφία* περιλαμβάνονται όλες οι πηγές (βιβλία, άρθρα, μελέτες, εισηγήσεις σε συνέδρια, στατιστικά δελτία, αναλύσεις στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο, ντοκουμέντα οργανισμών, αρχαιολογικά υλικά κλπ) που χρησιμοποιήθηκαν κατά την εκπόνηση και συγγραφή της εργασίας. Πρέπει απαραίτητως να αποφεύγεται η παράθεση βιβλιογραφικού υλικού που δεν χρησιμοποιήθηκε στην εργασία, μόνο και μόνο για τη δημιουργία εντυπώσεων πολυμάθειας.

Η παράθεση του βιβλιογραφικού υλικού γίνεται κατά αλφαβητική σειρά επωνύμου συγγραφέα. Πιο αναλυτικά παρατίθενται κατά σειρά: ολόκληρο το επώνυμο και το πρώτο γράμμα του ονόματος του συγγραφέα ή του επιμελητή, η χρονολογία έκδοσης του έργου (σε παρένθεση), ο τίτλος του έργου και τα λοιπά προσδιοριστικά στοιχεία. Το τι τονίζεται όμως κάθε φορά με *λοξά γράμματα (italics)* διαφέρει ανάλογα με το είδος του έργου, αν δηλαδή είναι αυτοτελές βιβλίο, άρθρο σε επιστημονικό περιοδικό, κεφάλαιο σε συλλογικό τόμο, κλπ (βλ. παρακάτω παραδείγματα).

Παραδείγματα

Αυτοτελές βιβλίο:

Harvey D. (1982) *The Limits to Capital*. Oxford: Blackwell.

Συλλογικός τόμος με επιμελητή έκδοσης:

Sassen S. ed. (2002) *Global Networks – Linked Cities*. New York & London: Routledge

Κεφάλαιο σε συλλογικό τόμο με επιμελητή έκδοσης:

Graham S. (2002) “Communication grids: Cities and infrastructure”. Στο Sassen S. (ed.) *Global Networks – Linked Cities*. New York & London: Routledge, pp. 71-91.

Άρθρο σε επιστημονικό περιοδικό:

Bachtler J., Taylor S. (1996) “Regional development strategies in Objective 2 Regions: A comparative assessment”. *Regional Studies*, Vol. 30, No. 8, pp. 723-732.

Ανώνυμο άρθρο στον περιοδικό ειδικό τύπο.

Anonymous (2002). Prometheus unbound: A survey of Greece. *The Economist*, Oct. 12th, pp. 1-20.

Άρθρο στον ημερήσιο τύπο:

Μουζέλλης, Ν. (1999). Το μοντέρνο και το μεταμοντέρνο στην κοινωνική σκέψη Ι: Αντιπαραθέσεις. *Το Βήμα της Κυριακής*, 3 Νοεμβρίου 1999.

Άρθρο σε έκδοση πρακτικών συνεδρίου:

Nousiainen J. (1997) "Functional urban regions and the principle of sustainability". Athens International Conference Proceedings: *Urban, Regional Environmental Planning and Informatics to Planning in an Era of Transition*. Athens 22-24 October, pp. 305-318.

Μελέτη φορέα:

ΥΠΕΧΩΔΕ (1984) *Νομός Αχαΐας: Προτάσεις Χωροταξικής Οργάνωσης*. Αθήνα: Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων.

Ερευνητική έκθεση:

Βασενχόβεν Λ., κ.α., (1992) *Πολεοδομική Οργάνωση και Ανάπλαση Περιοχής Ελαιώνα στην Αθήνα*. Αθήνα: Ε.Μ. Πολυτεχνείο και Δήμος Αθηναίων.

Εργασία που ανασύρθηκε από το διαδίκτυο:

CEC (1999) *ESDP European Spatial Development Perspective: Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union*. Luxembourg: European Commission. Ανασύρθηκε την 27-8-2003 από την ιστοσελίδα:
http://europa.eu.int/comm/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/som_en.htm

Στατιστικό έντυπο που έχει εκδοθεί από φορέα:

OECD (1990). *Historical Statistics 1960-1988*. Paris: Organization of Economic Co-operation and Development.

«Γκρίζα βιβλιογραφία» (πχ διδακτορική διατριβή):

Wassenhoven L. (1980) *The Settlement System and Socio-economic Formation: The Case of Greece*. London: Unpublished PhD thesis, London School of Economics and Political Science (LSE).

Επίσημο κρατικό ντοκουμέντο:

Ν. 1337/83 για την επέκταση των πολεοδομικών σχεδίων, την οικιστική ανάπτυξη και σχετικές ρυθμίσεις. *Εφημερίδα της Κυβέρνησης* (ΦΕΚ 33Α/14-3-1983).

Αρχαικό υλικό:

Πρεβαλάκης, Ε., Γλύτσης, Φ. (1975) *Επιτομαί εγγράφων του Βρετανικού Υπουργείου των Εξωτερικών. Γενική αλληλογραφία/Ελλάς*. (Τόμος πρώτος, Foreign Office 32, φάκελλοι 4-34, 1827-1832, μέρη 1 και 2). Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο Ερεύνης Ιστορίας του νεώτερου Ελληνισμού.

9. Παραπομπές, παραθέματα και βιβλιογραφικές αναφορές

Με τον όρο παραπομπή εννοούνται γενικώς δύο πράγματα: Πρώτο η κατά λέξη παράθεση μέσα στο κείμενο της εργασίας των απόψεων ενός άλλου συγγραφέα (παραθέματα). Δεύτερο η παράθεση των απόψεών του με άλλη διατύπωση (παραφράση). Κατά κανόνα με τις παραπομπές ο συγγραφέας της μεταπτυχιακής εργασίας επιδιώκει είτε να ισχυροποιήσει τα επιχειρήματά του με την παράθεση των απόψεων άλλων επιστημόνων που έχουν ασχοληθεί με το ίδιο ή παραπλήσιο ζήτημα, ή να αντιπαραθέσει τις δικές του απόψεις σε απόψεις

άλλων, με τους οποίους δεν συμφωνεί.

Οι επιστημονικές εργασίες δεν χτίζονται πάνω σε γνωστικά κενά αλλά πάνω στα θεμέλια προϋπάρχουσας γνώσης για την οποία κάποιιο άλλοι επιστήμονες, σύγχρονοι ή παλιότεροι, έχουν μοχθήσει. Η αναγνώριση του χρέους του συγγραφέα της μεταπτυχιακής εργασίας απέναντί τους είναι αδιαμφισβήτητο ηθικό και επιστημονικό του καθήκον. Συνεπώς κατά τη συγγραφή της μεταπτυχιακής του διπλωματικής εργασίας ο φοιτητής πρέπει πάντα να αναφέρει τα έργα των συγγραφέων (δηλ. τις βιβλιογραφικές πηγές) από τα οποία άντλησε πληροφορίες, στοιχεία, ιδέες, επιχειρήματα κλπ, προκειμένου να συνθέσει τις δικές του απόψεις. Η κατ' εξακολούθηση παράλειψη –σκόπιμη ή ακόμα και αθέλητη– της χρήσης βιβλιογραφικών αναφορών, ισοδυναμεί με λογοκλοπή που αποτελεί το σοβαρότερο παράπτωμα στον πανεπιστημιακό χώρο και που υποδηλώνει την έλλειψη ακαδημαϊκού ήθους σε αυτόν ή αυτή που τη διαπράττει.

Συνεπώς, κατά τη σύνταξη της μεταπτυχιακής του εργασίας ο φοιτητής οφείλει να διαχωρίζει με απόλυτη σαφήνεια τις ξένες απόψεις από τις δικές του με τη σχολαστική χρήση βιβλιογραφικών αναφορών στα έργα (βιβλία, άρθρα κλπ) εκείνων των οποίων τις ιδέες και τα στοιχεία χρησιμοποίησε για την τεκμηρίωση της εργασίας του. Ο βασικός τρόπος παράθεσης βιβλιογραφικών αναφορών, στις επιστήμες του χώρου, είναι οι αναφορές απευθείας εντός του κειμένου, ή οι αναφορές κατά το επονομαζόμενο «σύστημα Harvard» (ή σύστημα A.P.A.)¹. Σπανιότερα χρησιμοποιούνται αναφορές σε υποσημειώσεις (footnotes) ή σημειώσεις τέλους (endnotes).

Οι αναφορές κατά το σύστημα Harvard μπαίνουν σε παρενθέσεις απευθείας μέσα στο κείμενο της εργασίας. Στις παρενθέσεις περιλαμβάνεται το επώνυμο του συγγραφέα και το έτος έκδοσης του σχετικού έργου, πχ. (Harvey 2005). Σε περίπτωση έργων συγγραφέα που έχουν εκδοθεί τον ίδιο χρόνο, αυτά διαφοροποιούνται με α, β, κλπ. μετά τη χρονολογία, πχ (Massey 1984α, 1984β). Σε περίπτωση που το έργο στο οποίο γίνεται αναφορά δεν έχει χρονολογία έκδοσης, μετά το επώνυμο του συγγραφέα μπαίνει χ.χρ. πχ (Νικολινάκος χ.χρ.). Σε περίπτωση έργου με δυο συγγραφείς, περιλαμβάνονται τα επώνυμα και των δυο συγγραφέων, πχ. (Massey & Allen 1989). Σε περίπτωση έργου με περισσότερους από δυο συγγραφείς περιλαμβάνεται ο πρώτος ακολουθούμενος από το κ.α. ή *et. al.* –που σημαίνει και άλλοι, πχ. (Τσουκαλάς κ.α., 2008) ή (Massey, *et al.* 1990). Στην περίπτωση αναφοράς σε συλλογικό τόμο με επιμελητή –ή επιμελητές– έκδοσης, αναφέρεται το επώνυμο του επιμελητή ή των επιμελητών ακολουθούμενο από το επιμ., ή ed., πχ. (Γεωργουλής, επιμ., 2007), ή (Massey & Meegan, eds. 1995). Στην περίπτωση που πρέπει να γίνει αναφορά σε συγκεκριμένη άποψη, μετά το έτος έκδοσης μπαίνει άνω-κάτω τελεία ακολουθούμενη από τον αριθμό της σελίδας (ή των σελίδων) όπου περιέχεται η εν λόγω άποψη, πχ (Harvey 2008: 45), ή (Storper & Scott 1989: 78-83), ή (Massey, *et al.* 1990: 123). Σε περίπτωση παράθεσης αυτολεξεί εκτενούς αποσπάσματος έργου (παράθεμα άνω των 40 λέξεων), αυτό πρέπει πάντα να μπαίνει εντός διπλών εισαγωγικών σε ξεχωριστή παράγραφο με εσοχή, και η σχετική αναφορά πρέπει να περιέχει οπωσδήποτε και τον αριθμό της σελίδας του έργου στην οποία περιέχεται το παράθεμα. Π.χ.:

«Τα παλιά θεμέλια της επιτυχίας δεν υπάρχουν πια. Σε ολόκληρη την ανθρώπινη ιστορία, η πηγή της επιτυχίας ήταν ο έλεγχος των φυσικών πλουτοπαραγωγικών πόρων: γη, χρυσός, πετρέλαιο. Ξαφνικά, η απάντηση είναι «γνώσεις». Ο πλουσιότερος άνθρωπος του κόσμου, ο Μπιλ Γκέιτς, δεν κατέχει τίποτε απτό, όπως γη, χρυσάφι ή πετρέλαιο, εργοστάσια, βιομηχανικές διαδικασίες, στρατεύματα. Για πρώτη φορά στην ανθρώπινη ιστορία, ο πλουσιότερος άνθρωπος του κόσμου κατέχει μόνο γνώσεις» (Thurow 2000: 21).

¹ Αρχικά του American Psychological Association.

Στην παραπάνω περίπτωση, μπορούν να παραληφθούν τμήματα του παραθέματος –για λόγους συντομίας– βάζοντας στη θέση του τμήματος που αφαιρείται τρία (3) αποσιωπητικά εντός παρενθέσεων (...), ενώ σε περίπτωση που αφαιρείται μια ή περισσότερες παράγραφοι τέσσερα (4) αποσιωπητικά (...). Έτσι το παραπάνω παράθεμα μπορεί να γίνει:

«Τα παλιά θεμέλια της επιτυχίας δεν υπάρχουν πια. Σε ολόκληρη την ανθρώπινη ιστορία, η πηγή της επιτυχίας ήταν ο έλεγχος των φυσικών πλουτοπαραγωγικών πόρων: γη, χρυσός, πετρέλαιο (...). Ο πλουσιότερος άνθρωπος του κόσμου (...) δεν κατέχει τίποτε απτό (...) Για πρώτη φορά στην ανθρώπινη ιστορία, ο πλουσιότερος άνθρωπος του κόσμου κατέχει μόνο γνώσεις» (Thurow 2000: 21).

Τα πλήρη στοιχεία των έργων (βιβλίων, άρθρων κλπ) στα οποία γίνονται αναφορές κατά το σύστημα Harvard παρατίθενται συγκεντρωτικά στο τέλος της εργασίας, στον κατάλογο της βιβλιογραφίας (βλ. παραπάνω).

Προκειμένου να μην διακόπτεται με παρενθέσεις η ομαλή ροή του κειμένου, καλό θα είναι οι αναφορές να μπαίνουν στο τέλος των προτάσεων. Αυτό δεν είναι πάντα δυνατό και έτσι πολλές φορές οι αναφορές παρεμβάλλονται μέσα στη ροή των προτάσεων.

10. Γλωσσική διατύπωση

Ο στόχος μιας πανεπιστημιακής εργασίας δεν είναι να ψυχαγωγήσει τον αναγνώστη, αλλά να του μεταβιβάσει συγκεκριμένες επιστημονικές ιδέες και απόψεις, να συμβάλλει στον προβληματισμό και να αναπτύξει την αυτόνομη κριτική σκέψη. Δεν απευθύνεται στο συναίσθημα, αλλά στη λογική. Συνεπώς, το ύφος της οφείλει να είναι λιτό και σοβαρό και η επιχειρηματολογία της απόλυτα τεκμηριωμένη. Η γλώσσα πρέπει να είναι απλή (χωρίς όμως να είναι και απλοϊκή) και σαφής. Οι προτάσεις να μην είναι πολύπλοκες ή μακροσκελείς. Πρέπει να αποφεύγονται οι περιττές επαναλήψεις και επικαλύψεις. Πρέπει επίσης να αποφεύγονται οι λεκτικές υπερβολές, οι πομπώδεις και βαρύγδουπες εκφράσεις, οι ρητορικές εκρήξεις, καθώς και οι εξεζητημένες καλλιλογίες και εν γένει το «λογοτεχνίζον» ύφος. Επίσης πρέπει να αποφεύγονται «τσιτάτα» πολιτικής συνηματολογίας, εκφράσεις δημοσιογραφικής αργκώ, εκφράσεις τοπικών διαλέκτων, λαϊκίζουσες εκφράσεις, ειρωνικά ή υποτιμητικά σχόλια, εκφράσεις που υπονοούν επιθετικότητα, ρατσιστικές, φυλετικές ή σεξιστικές διακρίσεις και γενικώς ακραία γλωσσικά σχήματα που δεν αρμόζουν στο χαρακτήρα μιας σοβαρής επιστημονικής εργασίας, όπως οφείλει να είναι η μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία.

11. Τελικός έλεγχος της εργασίας (checklist)

Όταν ο φοιτητής ολοκληρώσει τη συγγραφή της μεταπτυχιακής του εργασίας, πριν την παραδώσει στον επιβλέποντα καθηγητή θα πρέπει να προβεί σε ένα σχολαστικό έλεγχο της. Πρώτα απ' όλα θα πρέπει να την ξαναδιαβάσει προσεκτικά όσες φορές χρειάζεται προκειμένου να κάνει τις απαραίτητες διορθώσεις είτε στο περιεχόμενό της είτε στη γλωσσική και συντακτική της δομή. Σε περίπτωση που η εργασία περιέχει εμπειρικά στοιχεία, πρέπει να ελέγξει προσεκτικά την ακρίβεια των στοιχείων αυτών και τον τρόπο παρουσιάσής τους σε πίνακες, διαγράμματα/σχήματα ή χάρτες. Σε περίπτωση χρήσης εμπειρικών στοιχείων που αντλούνται από δευτερογενείς πηγές, θα πρέπει ο φοιτητής να μην παραλείπει να παραθέτει σχολαστικά τις πηγές αυτές στο κάτω μέρος του αντίστοιχου πίνακα, διαγράμματος ή χάρτη, αλλιώς διαπράττει λογοκλοπή. Ακόμα πρέπει να διασταυρώσει τις βιβλιογραφικές αναφορές εντός του κειμένου με τον κατάλογο της βιβλιογραφίας, δηλαδή να ελέγξει εάν οι συγγραφείς και τα έργα στα οποία αναφέρεται μέσα στο κείμενο περιλαμβάνονται στον κατάλογο της βιβλιογραφίας στο τέλος της εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, ο φοιτητής πρέπει να ελέγξει την μεταπτυχιακή του εργασία με βάση την

παρακάτω λίστα ερωτημάτων (checklist):

- ✓ Είναι η εισαγωγή της εργασίας ικανοποιητική; Δηλαδή έχει διευκρινιστεί με σαφήνεια το αντικείμενο της εργασίας (τα ερωτήματα ή τα προβλήματα προς διερεύνηση), έχει αποσαφηνιστεί η μεθοδολογία που θα ακολουθηθεί, τα σημεία στα οποία θα δοθεί ενδεχομένως ιδιαίτερη έμφαση, καθώς και η διάρθρωση της εργασίας;
- ✓ Είναι η γενική δομή της εργασίας ικανοποιητική; Δηλαδή έχει η εργασία χωριστεί σε κεφάλαια, υποκεφάλαια και εδάφια που να «αποτυπώνουν» με σαφήνεια τη θεματολογία της εργασίας, να έχουν μια λογική αλληλουχία και να καλύπτουν ικανοποιητικά τα ερευνητικά ερωτήματα ή τα προβλήματα όπως έχουν διατυπωθεί στην εισαγωγή της εργασίας;
- ✓ Ακολουθεί η επιχειρηματολογία της εργασίας μια λογική αλληλουχία; Δηλαδή, αναπτύσσεται η συλλογιστική επαγωγικά ακολουθώντας μια πορεία από το απλό στο σύνθετο; Αποφεύγονται τα λογικά χάσματα και οι περιττές επαναλήψεις και αλληλεπικαλύψεις;
- ✓ Είναι το κεφάλαιο των συμπερασμάτων ικανοποιητικό; Δηλαδή συνοψίζονται επαρκώς τα βασικά ευρήματα και συνδέονται ικανοποιητικά με το θεωρητικό πλαίσιο και τα ερωτήματα της εργασίας ή τα προβλήματα προς διερεύνηση;
- ✓ Έχει γίνει προσπάθεια να αναπτυχθούν στοιχεία πρωτότυπης, αναλυτικής ή κριτικής και συγκριτικής σκέψης στην εργασία; Δηλαδή, έχει γίνει προσπάθεια να αποφευχθεί η μηχανιστική αναπαραγωγή ιδεών και απόψεων από τη βιβλιογραφία, ή η απλή περιγραφική/ταξινομητική τους παράθεση; Έχουν γίνει προσπάθειες κριτικής αφομοίωσης των βιβλιογραφικών γνώσεων και συνθετικού εμπλουτισμού τους με απόψεις και επιχειρήματα του φοιτητή;
- ✓ Έχει η εργασία επαρκές επίπεδο βιβλιογραφικής τεκμηρίωσης; Έχουν τηρηθεί οι προδιαγραφές σχετικά με τις αναφορές, τις παραπομπές, κλπ;
- ✓ Αντιστοιχούν οι βιβλιογραφικές αναφορές εντός του κειμένου με τους συγγραφείς και έργα στον κατάλογο της βιβλιογραφίας;
- ✓ Τέλος –αλλά όχι και τελευταίο σε σημασία– τηρεί η εργασία τις προδιαγραφές που έχουν δοθεί ως προς τα γραμματικά, συντακτικά και τεχνικά στοιχεία συγγραφής και μορφοποίησής της;

12. Ακροτελεύτια παρατήρηση

Θα πρέπει τέλος να έχει ο μεταπτυχιακός φοιτητής υπόψη του ότι η συγγραφή ενός άρτιου επιστημονικού πονήματος όπως είναι η μεταπτυχιακή εργασία, δεν έχει να κάνει μόνο με την τυπική τήρηση ορισμένων βασικών κανόνων όπως οι παραπάνω. Εξαρτάται πολύ περισσότερο από **τη γενικότερη πνευματική καλλιέργεια και παιδεία** που έχει καταφέρει να κατακτήσει κατά τη διάρκεια των προπτυχιακών και μεταπτυχιακών του σπουδών αλλά και των άλλων δραστηριοτήτων και εμπειριών του. Όσο περισσότερο έχει αναπτύξει το επίπεδο της παιδείας του και καλλιεργήσει τις γνώσεις του τόσο περισσότερο άρτιες ποιοτικά θα είναι οι επιστημονικές του εργασίες.